



Betsabé GARCIA

Amb uns altres ulls. La biografia de Montserrat Roig

Barcelona: Roca Editorial, traducció de Jordi Vidal, 2016, 431 p., 19,90 €.

Aina TORRES

La memòria viva

Carcaixent: Sembra Llibres, 2016, 161 p., 18,00 €.

Montserrat Roig, al seu darrer treball d'assaig (*Digues que m'estimes encara que sigui mentida*, 1991), va escriure que «si hi ha un acte d'amor, aquest és el de la memòria», i tant si aquesta afirmació és certa, en un sentit general, com si no ho és, no podem negar-ne l'encert quan del que es tracta és de l'obra de la mateixa Montserrat Roig. Una obra que –de la novel·la al periodisme, passant per l'assaig, la narrativa breu, el guió i fins i tot el teatre– es pot explicar, justament, com una lluita contra l'amnèsia col·lectiva. Una lluita contra la desmemòria imposada pel franquisme (i per la resta de feixismes del segle XX) que reverbera en un deute necessari, doncs, amb totes aquelles veus i generacions silenciades que de cap altra manera no haguessin trobat una escriptura per dir-se i perdurar. Tal com explica Aina Torres, autora d'un dels llibres que ens ocupen:

[Montserrat Roig] va recuperar la memòria a través de la literatura: obrint les finestres de les cases perquè escoltéssim les dones o bé estirant del fil de la tradició literària. Ho va fer també a través del periodisme, donant veu als qui no en tenien, persones silenciades del món de la cultura o gent anònima. I, per descomptat, amb els reportatges d'investigació, alguns tan extraordinaris com *Els catalans als camps nazis*, sense oblidar *L'agulla daurada* [...]. (p. 129)

Vint-i-cinc anys després del seu traspàs, les periodistes i escriptores Betsabé Garcia i Aina Torres recuperen la memòria i el llegat de l'autora barcelonina per presentar dos treballs que, des dels respectius títols, ja posen de manifest la voluntat de reivindicar una mirada diferent, incòmoda en el seu moment i que potser per això, precisament (i malgrat la seva indiscutible pervivència), no ha estat prou reconeguda. El juny de 2016 apareix, així, *Amb uns altres ulls. La biografia de Montserrat Roig*, traducció feta per Jordi Vidal de l'original en castellà de Betsabé Garcia –publicades totes dues versions, i alhora, per la mateixa editorial.

Com el seu títol indica, *Amb uns altres ulls* és una biografia de Montserrat Roig Fransitorra que a desgrat, però, d'aquest mateix títol (del qual podríem esperar, potser, una mirada *altra*), se'ns presenta com *la* biografia de Montserrat Roig –la biografia *definitiva* i *autoritzada pels familiars* de l'autora, segons fa la pàgina promocional del web de Roca Editorial. Sigui com sigui, l'objectiu principal d'*Amb uns altres ulls* és el de resseguir, de manera més o menys cronològica, la vida de Roig, i de fer-ho posant especial èmfasi en la consonància entre les fites vitals, a nivell indi-

vidual, de l'autora i el desenvolupament de la història col·lectiva de Catalunya durant els darrers anys de la dictadura franquista i durant els anys de la Transició.

[Montserrat Roig] situava la seva vivència com a punt de partida, reflexionava sobre el seu entorn i mirava cara a cara una realitat que ella va voler definir com a «vida col·lectiva» [...] la vida com una cosa que es repeteix infinitament, de la mateixa manera i amb les mateixes formes, dels uns als altres. La literatura entesa com a crònica de l'experiència. (p. 186)

Així ens ho explica Betsabé Garcia en una de les –escasses– pauses narratives destinades a informar el lector sobre la poètica o les tècniques narratives de Roig. Semblantment, *Amb uns altres ulls* és un intent de reproduir els preceptes narratius de Montserrat Roig fent servir, com a terme constant de comparació de la comèdia humana relatada, la vida de l'escriptora barcelonina i la dels seus amics i familiars.

Amb uns altres ulls, doncs, comença anys abans del naixement de Montserrat Roig. Concretament, Garcia ens situa (prèvia reminiscència de la desfeta del 39) als anys de la Mancomunitat per explicar-nos la gènesi dels Roig-Francitorra. Del matrimoni entre Tomàs Roig i Albina Francitorra passem al naixement de Montserrat Roig Francitorra a l'Eixample del 1946 i a l'escolarització de la futura escriptora a l'escola de *monges fellinianes* de la Divina Pastora. Se'ns narra, també, la importància que tingué durant l'adolescència de Montserrat Roig l'Escola d'Art Dramàtic Adrià Gual –on l'autora entrà en contacte amb escriptors com Maria Aurèlia Capmany (fundadora de l'EADAG, juntament amb Ricard Salvat) i Salvador Espriu– i, finalment, els anys universitaris, a la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Barcelona, moment en què l'autora comença a formar part activa de la militància antifranquista i, també, de la història de la literatura catalana, tant des del vessant acadèmic –al costat del grup d'estudiants que es va formar al voltant de la figura de Joaquim Molas: els *moletes*– com des del camp de la creació literària: efectivament, aquesta primera part de la biografia («Com dir-ho? (1946-1970)», p. 11-151) es tanca l'any en què Montserrat Roig guanya el premi Víctor Català amb *Molta roba i poc sabó... i tan neta que la volen* (1970), any en què Roig, havent trobat ja la manera de dir-ho, s'instituí com a escriptora en les lletres catalanes.

La segona part del llibre («El cor de la història (1970-1980)», p. 155-334) comença amb un recorregut per l'escena editorial catalana durant els darrers anys del franquisme, sempre amb l'objectiu de narrar la vida i d'explicar l'obra de Montserrat Roig en estreta relació amb el context històric: els *progres* i la *gauche divine* de Barcelona, la relació professional entre Roig i Josep Maria Castellet, els anys de treball en l'assaig de memòria històrica *Els catalans als camps nazis* (1977), els anys de doctorat a Bristol... i els anys, també, de professionalització de l'escriptora com a periodista (a la premsa escrita i, posteriorment, a la televisió). Amb tot, i malgrat que el criteri ordenador general de la biografia segueix essent el cronològic, en aquesta segona part del llibre i, també, a la tercera i darrera part («Tothom no és perfecte (1980-1991)», p. 337-421, estructurada al voltant de la gestació i l'escriptura de *L'agulla daurada* i de *L'hora violeta*, de l'estada a Glasgow i dels viatges a l'Amèrica Llatina i als EUA), sovint es prioritza la narració no pas dels esdeveniments

vitals de l'autora, sinó dels processos de creació de la seva obra, i això interfereix, inevitablement, en l'ordenació cronològica del relat.

Si bé aquest fet (el desordre cronològic en benefici de la narració per trames) dificulta la possibilitat de treballar, bibliogràficament parlant, amb el llibre de Betsabé Garcia, aquesta mateixa estructuració per trames (i trames, recordem-ho, que enllacen constantment la *comèdia humana* individual de Montserrat Roig amb la *història col·lectiva* de la Catalunya d'aquells anys) juga a favor d'una ficció que, per damunt de tot, es vol àgil i amena. I és que, efectivament, *Amb uns altres ulls* és una biografia ficcionada en la qual «la Montserrat» i els seus amics i familiars esdevenen, no pas l'objecte d'un treball d'investigació, sinó els agents d'una narració degudament documentada –per bé que mai no se'ns referencien les fonts consultades més enllà d'una bibliografia final molt general– i complementada amb fragments esparsos de l'obra de Montserrat Roig, intercalats amb més o menys regularitat al llarg del llibre, i amb unes pàgines centrals de documentació fotogràfica.

En termes de ficció narrativa s'ha de dir, però, que el final és –després de quatre-centes pàgines i escaig de relat– sorprenentment precipitat. Es tracta, també, d'un final sobtadament agre després d'una narració que, en molts casos, ha estat igualment desconcertant per l'edulcoració o el poc esperit crític a l'hora de relatar certs episodis: penso, per exemple, en l'idealisme amb què es descriu la Caputxinada (en la qual participaren personatges que, anys més tard, han reprimit l'actual moviment estudiantil) o amb què es descriu la figura del *progre* (maniqueament contraposat a la figura de l'intel·lectual d'expressió castellana pertanyent a la *gauche divine* barcelonina). Crec que cal portar a col·lació, també, un fet no menys desconcertant que té a veure amb una altra dona que, coetània de Montserrat Roig i com la mateixa Montserrat Roig, també fou escriptora, activista d'esquerres i feminista. Em refereixo, esclar, a Maria-Mercè Marçal, la figura de la qual no fa acte de presència sinó a les 30 darreres pàgines del llibre (i a propòsit d'una anècdota poc afortunada). I si bé és cert que la figura de Maria-Mercè Marçal probablement mai no fou gaire present en la vida ni en l'obra de Montserrat Roig (i viceversa), l'elusió no deixa de ser sorprenent tenint en compte l'interès palmari del llibre de Betsabé Garcia a relatar les circumstàncies biogràfiques de l'escriptora barcelonina d'acord amb el seu context històric i literari.

Amb uns altres ulls, doncs, es clou amb un final desconcertantment precipitat però, sobretot, sobtadament agre que té molt a veure amb el sentiment d'*haver fet tard* que impregna l'inici del llibre d'Aina Torres, *La memòria viva*. Un llibre aparegut el novembre del 2016 en què l'autora, periodista i poeta, no se situa des de la voluntat de recordar la vida de Montserrat Roig, sinó des de la de resseguir-ne el llegat vint-i-cinc anys després de la seva mort per projectar, doncs, la seva memòria més enllà d'aquest quart de segle d'absència.

El pròleg, de Mònica Terribas (titulat «Fem tard també a reivindicar la Roig?», p. 11-14), funciona així com una declaració d'intencions:

En una societat patriarcal com la nostra, la Roig no ha rebut l'atenció que mereixia per part de totes i, especialment, de tots. [...] Ella era la paraula justa per a fer la

revolució de fons: raonada, sense tensar, disparant just on calia per remoure. I amb una absoluta normalitat. [...] Aquest llibre recull un calidoscopi de la Roig, de les seves moltes mirades. [...] Aquest pròleg és només una petita mirada d'una minúscula vivència de joventut, d'una periodista que ha buscat mestratges de vida en persones com ella, i que massa sovint ha fet tard, tot i que, ser-ne conscient, fabrica el temps per a capgirar-ho. (p. 11)

Tot seguit del pròleg, *La memòria viva* ens presenta, al preàmbul (p. 15-23), una Montserrat Roig que hauria estat la primera *escriptora total* de la literatura catalana: narradora (escriptora de novel·les, però també de relats breus); escriptora de guions i, finalment, també de teatre; crítica literària; assagista sobre la memòria històrica; periodista, i precursora, també, del pensament feminista a Catalunya. Així doncs, i segons aquesta concepció d'escriptora total, el llibre s'organitza en diferents capítols que responen a les diverses facetes professionals de l'escriptora barcelonina –documentació fotogràfica inclosa, com en el cas anterior. A *La memòria viva*, però, no s'hi desenvolupa cap trama de ficció. Potser tampoc no s'arriba a aprofundir de manera prou rellevant en cap de les qüestions tractades al voltant de la vida i l'obra de Montserrat Roig (qüestions que resten, de nou, sense referenciar més enllà d'una bibliografia final que en aquest cas és més completa i específica que l'anterior).

Val a dir, però, que l'objectiu de *La memòria viva* no és fer un treball exhaustiu d'investigació, sinó, més aviat, presentar al públic lector actual un homenatge a Montserrat Roig amb vistes, com ja he dit, a una projecció de línies (de creació, de recerca, de compromís social) cap al futur. És per això que el llibre inclou dos capítols que, titulats «25 anys de llegat» –i diferenciats de la resta pel fet d'estar impresos en paper de color gris–, reproduïxen el testimoni de diversos personatges de la crítica i de la creació literàries, d'una banda, i del món del periodisme, de l'altra, en relació amb la memòria i el llegat de Montserrat Roig.

Destaquen les intervencions de Sam Abrams, Àlex Broch, Mercè Ibarz o Lluïsa Julià en l'àmbit literari (tot i que desconcerta la brevetat d'algunes intervencions, com ara les de Narcís Comadira o Josefa Contijoch). En l'àmbit periodístic, destaquen els testimonis de Neus Bonet, Marina Espasa o David Fernández. L'exdiputat, de fet, és tal volta l'autor d'una de les afirmacions més elogioses i més dignes de l'homenatge que, vint-i-cinc anys després, mereixia Montserrat Roig. Autora d'una veu que, segons Fernández, «combatia els silencis, els sistemàtics i els inèrcies». Autora d'una veu que va dur a terme «la tasca impagable de refer l'altra història, oficialment inexistent, la de les dones d'aquest país. Em recorda l'Ovidi Montllor, honesta fins al moll de l'os, contra la desculturalització densa –vella mania de la dominació– i la desmemòria imposada que va suposar la dictadura» (p. 120). Per acabar, i per dir-ho encara amb Fernández: per això Montserrat Roig és referent, perquè ens recorda cada dia que una altra forma de mirar és possible.

Maria Sevilla
Universitat de Barcelona